

Osztrovszky József emlékezete

„Benne volt a nagy ember minden kvalitása, de az idők nem arra valók voltak, hogy kibontakozzék belőlük a nagy ember. Így csak a kúriai tanácselnökségig vitte... Így is az első szülőte Szegednek a legutóbbi száz esztendő alatt, akinek nevével nem fog elfutni az idők hajója, mert emlékezetét szobrá őrzi majd. Ott, a kultúrpalota tövében, ahol nagyon unatkozik már Klauzál szobra, s szüntelen a városháza felé néz: várva az ígét, mely társat ad neki a halhatatlanságban.” (—ke: Szegedi nagy emberek. Szegedi Napló 1908. máj. 17.) Vajda László bibliográfijából tudjuk, amit Annus József is erősít tárcájában (Osztrovszky, Délmagyarország 1974. nov. 24.), hogy e sorokat Móra Ferenc írta.

Osztrovszky, mert ő így írta nevét, azóta sem ültözött ércebe; emlékével — melyet csak egy mellékutca őriz — mintha mégis elfutott volna az „idők hajója”.

Szegeden született, 1818. január 13-án. Apja, idősebb Osztrovszky József (1785—1854) városi polgár, kereskedéssel is foglalkozó mérőmester, a 60 tagú választott község tagja, a kórház gondnoka volt; több nyelvet beszélt, sokat utazott a világot tapasztalt, lelkes magyar ember. Anyja a soproni születésű Kohnegger Teréz volt. Otthon — miként akkoriban sok szegedi polgárcsaládban — a német szó járta, de Osztrovszky így is hazafias nevelést kapott.

Iskoláit Szegeden 1836-ban fejezte be, s rögtön beiratkozott a pozsonyi jogakadémiára. Különösen a közjog érdekelt; csupán a politikai tapasztalatokat nyújtó megyei közgyűlések alkalmával maradt távol az előadásoktól. Itt ismerkedett meg Somogyi Antal megyei jegyzővel, az 1841. évi szatmári 12 pont megfogalmazójával, aki később éppen baráti kapcsolatuk révén telepedett meg Szegeden.

Osztrovszkyknak az 1848 májusi tisztújításon még meg kellett elégednie az első tanácsnok tisztevel, július 2-án viszont — hiába ágáltak ellene — Kossuth Lajos helyébe közfelkiáltással a palánk-felsővárosi választókerület országgyűlési képviselője lett. (Csongrád megyei Levéltár, Szeged központi választmányi iratai; Országos Levéltár, Bm. 5483—1848.) Amikor az országgyűlésnek Debrecenbe kellett menekülnie, ő is vele tartott. 1849 februárjában az alsóvárosi-rókusi kerületet képviselő Rengy Ferdinánddal együtt a vég-sőkig való önvédelemre hívta fel a felkelő szerbek által kétségbeesésig veszélyeztetett városnak népét, majd mint segédkormánybiztos gr. Batthyány Kázmér délvidéki kormánybiztosát segítette, az ő április végi távoztával pedig egyedül látta el a feladatot. 1849. június 26-án Kossuth az egykori királyi táblát felváltó országos főbíróvá nevezték ki, ténylegesen mégis a kormány Szegedre költöztéig kormánybiztos maradt. (Vö. Érdekes okmányok a magyar szabadságharcból. Aradi Közlöny 1892. ápr. 6.)

A bukás őt is a világi táborban érte. Előbb az aradi várba, majd a hírhedt pesti Újépületbe került. Itthon gr. Cziráky János cs. kir. polgári biztos parancsára a helyén maradt Vadasz Manó polgármester hivatalos és magániratait, mint terhelő bizonyítékokat lefoglaltatta. Tényleges későbbi ellenfele, Réh János teljesítette a dicstelen megbízatást. (Vö. Miért maradt el Szegeden 1849-ben a köztársaság kikiáltása? Függetlenség 1908. máj. 11.) Osztrovszky nála levő jegyzetei alapján Szmolányi Nándor is megerősíti ezt: A szegedi magyar nemzeti színeszt százéves története (Bp., 1906.) c. művében (104.). Czimer Károly ugyan kétségbe vonta, mondván „Réh János becsületes és főképpen puritán gondolkodású nagy magyar ember volt, s ez a galád munka az ő úri gondolkodásától távol esett” (A Szeged-belvárosi Kaszinó százéves története [1829—1929]. Szeged, 1929. 251.), ma-

gam mégsem tartom lehetetlennek.

Osztrovszkyt 37 társával együtt a cs. kir. 3. hadtest haditörvényszéke félélségsértés címén előbb kötélt általi halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélte, majd az 1851. augusztus 25-i császári kegyelem folytán ez év október 7-én büntetését 6 évi várótságra mérsékelte.

Büntetése java részét a josi-stadti Zwingerben töltötte. Osztrovszkyt jogot tanult és művészi felfogással foglalkozott; amint Farkas Elek emlékezett rá, a társaság lelke volt (Fogságom története, Bukarest, 1972. 167.). 1855. június 25-i (feltételes) szabadulása után az ügyvédséget nem folytathatván, Szegeden a trieszti biztosító társaság főügynöke, majd a következő évben Pesten az Első Magyar Biztosító Társulat egyik alapítója és felügyelője lett.

Amint enyhülni kezdett a politikai légkör, 1859 végén hazatért, és Bárkányi Jánossal közös irodában az ő neve alatt ügyvédi gyakorlatot kezdett.

Az Októberi Diplomát követő „kis forradalom” idején megerősödött a körülötte seregülő, országos vezérének pedig Deák Ferencet valló alkotmányos-liberalis szegedi polgári csoport. Nyilvánosan először a Szegedi Híradó 1860. december 2-i számában közreadott, Mit kell tennünk? c. cikkében fejtette ki az 1848 áprilisi törvények érvényességére alapított véleményét. Övözt a bosszúállástól. „Még egyszer mondom tehát: feledjék el egészen szenvedéseinket, de ne feledjünk egyet, mit felejtünk nem szabad: a hazának immár hegedező sebeit, s haragunknak kielégelhetetlen mennyiségével sújtjuk agyon, ki azokat újra fölszakasztatni vakmerősködni. Jelszavunk legyen: feledés a múltra, de hajthatatlan szigor a jövőre.”

Az 1861 januárjában megejtett második alkotmányos tisztújítás során Vadasz Manót legyőzve polgármester, vagy ahogyan Bérczy Antal főkapitány indítványára szép magyarsággal 1861 augusztusa óta nevezték, polgármester lett (CsmL, Szeged kgv. jkv. 1861.616.). Elnöklétével a tanács és a közgyűlés nagy elhatározással láttak hozzá a Bach-rendszer helybeli felszámolásához: intézték a város sokáig közigazgatását, újjászervezték az önkormányzati bíraskodást, támogatják az országgyűlést. Ő vezette be azt a gyakorlatot, hogy a nyilvános közgyűlések első napirendi pontja a polgármesteri (polgármesteri) aktuális beszámoló volt.

Az 1861 őszén kezdődő provizórium idején az alkotmányos szervek tagjai kevés kivétellel visszaléptek minden hivatalos szerepléstől. Osztrovszky ezután ismét „társult” ügyvédkedéssel kereste családjá kenyerét.

Az 1867 áprilisi tisztújításán pártíveivel együtt vereséget szenvedett. Réh János ügyvéd lett a polgármester, akinek csoportja — a majdani ellenzéki függetlenségi párt előhírnöke — a külvárosok kisebb vagyonú választóira, különösen pedig az alsóvárosi parasztságra támaszkodott, de támogatást élvezett a még hivatalban levő provizórium-tisztviselőktől is. Kényes, bár nem egyedül Szegedre jellemző helyzet következett be: az első sorban a palánk-belvárosi polgárságra támaszkodó liberális párt a helyi hatalomból kiszorult, a személyeskedésig fajuló közgyűlési és sajtóbeli vitákra kényszerült akkor, amikor a Deák-párt kormányozta az országot.

Osztrovszky két évig becsülettel ellátta az ellenzéki vezető szerepét, de a megelőző időszakbeli ügyvédi és biztosítói tevékenységére vonatkozó, alappal aligha bíró gyanúsítgatások mégiscsak ártottak neki. Pályáit végleg megtört.

1869 májusában Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter, akinek tiszta szabadelvűségét a historikusok egyre jobban felismerik, kúriai bírónak nevezette ki. Reizner szerint nagy hozzáértéssel és

munkabírással sok nehéz büntetőügyet referált. „Politikai vonatkozású ügyekben... bizonyos körök tetszését sohasem tudta megnyerni... A demagógiát senki sem utálta jobban, mint Osztrovszky, de mint bíró ekkor is behunyta szemét, és ítélt lelkiismerete szerint.” Az 1880-as évek végén, amikor Fabinyi Teofil igazságügy-miniszter egy, a bírói függetlenséget sértő törvényjavaslatot terjesztett be, az ellen „feltámadt mozgalomnak” ő volt az egyik élcsatolója. Hajthatatlan liberalizmusának is „köszönhet”, hogy később léptették elő kúriai tanácselnökké is. 1897 márciusában vonult nyugalomba.

A reformkori Pesti Hírlapban, majd a Szegedi Híradóban közzétett cikkei, forrásértékük miatt is összegyűjtésre érdemesek. „Utóbb a fővárosi lapokban jelentek meg... történelmi érdekű közlései, melyekkel széles körben keltett figyelmet.” Mint Reizner írta: „rendkívül becses azon közleménye, amelyben beszámol arról, hogy miféle legendák támadtak az 1847. év végén Rákóczi hazajöveteléről [!], s miképp támadt fel a legöregebb Erdélyi Náci húrjain a rég elfeledett kesergő”.

Szónokatait csak Deákéihoz lehetett mérni.

„Jellemének legfőbb vonása — írta a »politikai pártzempontból« vele 1867-ben szembekerült függetlenségi Bakay Nándor — a pártatlan szívjóssága volt.” Állandóan haza készült. Szüntelenül érdeklődött városa közügyei iránt. A Víz után — amikor egyébként az ő királybiztosi megbízatását is rebesgették — a kormány terhére a Város teljes feltöltése mellett foglalt állást.

Eppen nyolcvan éve, hogy 1899. április 22-én Budapesten meghalt; Kerepesi úti temetésén a gyászoló Szeged delegációval képviseltette magát. A Szegedi Napló két életrajzi vázlatát is közölte: Bakay Nándor (Emlékezés Osztrovszkyról, 1899. ápr. 23., 25.) és Reizner János (R. J.: Osztrovszky József élete, 1899. ápr. 23.) tollából. Az utóbbi sokat írt róla korábbi művében (A régi Szeged I. A negyvenes évek és a forradalom napjai Szegeden, Szeged, 1884.) és a Szeged története 2. kötetében (Szeged, 1899.) is. Eppen ötven esztendeje, hogy Czimer Károly hivatkozott munkájában utoljára foglalkozott behatóbban pályafutásával. Itt lenne az ideje, hogy — miként Rengy Ferdinánd élete és korát Habermann Gusztáv kiadóra váró kéziratában megírta — valaki elkészítse az ő biográfiáját is. Talán ma még leszármazottai közül valakinél feltalálhatók lennének lapangó iratai, különösen a Szmolányi Nándor birtokában volt „Jegyzetei”.

Egyetlen eredeti arcképet ismerjük, melyet a Vasárnapi Újság 1866. június 29-i számából Reizner is átvett monográfiájába, s amelyet itt újból közre-

adok. „Ő még annak a szép korszaknak volt a neveltje — írták nekrológiájában — annak az időnek visszamaradt és már-már alig előforduló nemes alakja, amely klasszikai zománcal volt bevonva, mely önértékes férfiakat, önzetlen hazafiakat, az ideálért életre-halálra küzdőket, egyedül a közjóért és a népszabadságért lelkesülő munkásokat tudott nevelni” (Osztrovszky József, Szegedi Napló 1899. ápr. 23.).

Túlhaladt rajta a kor, a klasszikus elűtő hazai polgári fejlődés. Mégis, vagy éppen ezért kell becsülnünk. Ahogyan Kossuth Lajos és Deák Ferenc nélkül nincs magyar, úgy Osztrovszky József nélkül sem lehet szegedi történelem.

RUSZOLY JÓZSEF

Villányi László

Idegen város

A vonatról rossz oldalon szálltam le. Talpámba botlottam. A pontos helyen nem várt senki. Ácsorogtam fél órát, aztán lementem az alagútba, ahol csak a szemét világított, a falra kosz rajzolt nemi szerveket. A város olyan volt, mint az alagút. Végigmentem a főutcán eleredt az eső. Zoknim elázott, ingem hátamra tapadt. Ebédre fonott kalácsot vettem. Elindultam az állomás felé, a kalácsot eldobtam, mert kifilt süttöttek be. A vonatnál nem várt senki. Éreztem, hogy homlokom zsíros, de ujjammal nem mertem megérinti, nehogy sikamlós legyen. Nedves zoknimban lábujjaimat mozgattam, vállaimat hátranyomtam, mintha össze akartam volna érinteni őket; amíg bírtam, a hideg ing nem ragadt hátamhoz. Járta a várost, s minden vonatot megnéztem, hátha valamelyikhez kijönnek elém. Éjszaka váróteremben, asztalra dőlve aludtam. Reggel a pontos helyen már vártam a vonatot.

Oláh János

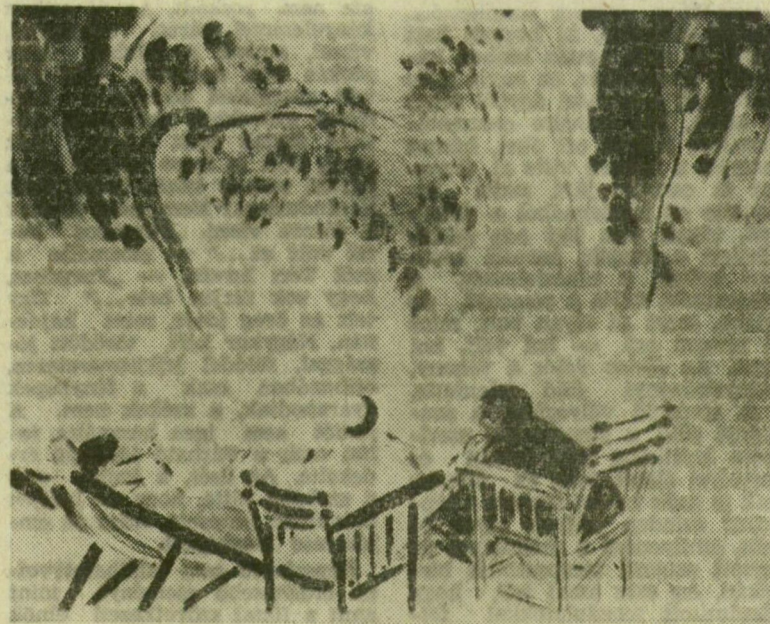
Szavak

a szavak bányamélybe szállnak
nincsen mód követni őket
az üzenet lefoszik róluk
a világ elveszett míg föl nem
ismered milyen aztán meg már
magad is elvesztette válna
holdudvarán bolyongsz a döngőtől
világos földön kerítéstől
kerítésig ott a disznóól
horzsolódott palánkjá mentén
megállsz nem támaszkodsz

[a falnak
salétromízt bocsát le hozzád
a téglá az istálló száraz
lőszar szagát küldi kehegve
mért nem tudtál együtt érezni
soha és senkivel miért hogy
ma is egész másnak találalak
mint minek kellett volna lenned

A múzeum állandó kiállításainak remekei

Vaszary János: Parkban

A negyven évvel ezelőtt elhunyt Vaszary János (1867—1939) egyik legérdekesebb alakja volt azoknak a modern magyar festőknek, akik pályájuk során úgy-szólván mindazon állomásokat bejárták, melyek a hazai piktúra századfordulótól egyre sokszínűbbé váló megújodásához vezettek. Induláskor natural-realisztikusan részletező volt a kifejezőmódja. Ezen azonban korán túllépett, hogy az oldottabb formájú impresszionizmus, majd ezt követően a szecesszió stílzáló világa felé forduljon. De nem maradt rabja sem a múlt benyomásoknak, sem a felületes szépségeknek, mert háborús élményeit tükröző képeit, dramatikus jellegűknek megfelelően, már bensőjéből fakadó expresszivitással fejezte ki.

Jó félszáz esztendeje — pontosabban 1928-ban — hozta létre egyik legkedveltebbé vált képét, a Parkban című sikeres alkotását (80,5×102 centiméter), melyet a Magyar Nemzeti Galéria őriz. E művének egyik változata látható a szegedi múzeum Lucsy-gyűjteményében. Vaszary Jánosnak ez az eleven frissességű, né-

hány gyorsan pendülő, lényegre redukált vonallal és dekoratívan zengő színekkel megoldott derűs hangulatú festménye jól tükrözi, hogy Vaszary az Ecole de Paris képviselőinek — köztük Van Dongen, Matisse és Dufy — széles mértékben könnyed, élénk kloritú megjelenítési módját és nagyvilági, modern tematikáját egyre inkább magáévá tette.

„A természetből csak kiindulni, vagy arra szuggesztív erővel emlékezni is elég” — mondotta Vaszary János. Ars poeticájának megfelelően a mindinkább leegyszerűsített, summázott festményeinek alapélménye — mint a szóban forgó Parkban című alkotásának emléképe is —, bár a valóságból ered, a látványt azonban a művész kompozíciójával érelelt képi egységgé alakítja. A meleg és hideg színek kontrapunktális zeneiségében való gyönyörködés és a konkrét szerkesztési igény azok a komponensek, melyek Vaszary modern pikturális törekvéseit meghatározzák.

SZELESI ZOLTÁN
művészettörténész